

JAKOB RIGLER

HRUŠICA (OLA 12)

1. INVENTAR

1.1. Vokalizem

1.11. Dolgi vokalizem

i:	u:	u:
ie	ue	uo
e:	ø:	o:
ɛ:	œ:	ɔ:
a:		

- 1.111. e-jevski in o-jevski element v diftongih ie in uo sta ozka, težita proti reduciranim glasovom.

1.12. Kratki vokalizem

i	u	u
ɛ [i]	ø	o
e		
a		

- 1.121. e in njegova varianta [i] (glej 2.12) sta nekoliko reducirana (fakultativno bolj ali manj, še najmanj navadno v izglasju), medtem ko je /i/ izgovorjen vedno jasno. Vsak od obeh i nastopa v drugačnih pozicijah (glej 2.12); enako sta pisana zaradi težav s transkripcijo pri OLA. Rahlo je reduciran tudi akcentuirani u. ø je precej temne barve.

1.2. Konzonantizem

1.21. Zvočniki

v	l	r	m
j	í	n	ń

1.22. Nezvočniki

p	b	f
t	d	
c	s	z
ć	ś	
č	š	ž
k	x	γ

1.3. Prozodija

- 1.31. Akcent ni vezan na določeno mesto v besedah.
- 1.32. Govor pozna kvantiteto (v akcentuiranih zlogih).
- 1.33. Govor ne pozna tonemske akcentuacije.
- 1.34. Iz povedanega sledi, da inventar prozodemov vsebuje dva akcenta ('V; 'V) in neakcentuirano kračino (V).

2. DISTRIBUCIJA

2.1. Vokalizem

- 2.11. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom, in sicer v vseh pozicijah, le /i:/ ne nastopa pred /r/, /iɛ/ ne pred istozložnim /j/ in /uɔ/ ne pred istozložnim /v/. /o:/ nastopa le v novejših tujkah, razen tega pa tudi pred istozložnim /v/, vendar v tej poziciji kvantiteta ni popolnoma jasna. Poleg vzгласnega /u:/ nastopa v poziciji pred [i] tudi varianта [uə] — 'u:ic, 'uəic, 'u:ista, 'uəista.
- 2.12. Pri kratkih vokalih nastopa /i/ samo v predakcentskih zlogih; /e/ ima v poakcentskih zlogih in v izglasju varianto [i]; /u/ nastopa samo v predakcentskih zlogih in v neakcentuiranem izglasju; /u/ nastopa pod akcentom samo v izglasju; /ə/ v izglasju ne nastopa.
- 2.121. /o/ ima v izglasju in izglasju rahlo labializirano varianto [uo].
- 2.122. Alternacije neakcentuiranih /ə/ in /e/ (z varianto [i]) v lahko izgovorljivih konzonantskih skupinah z Q so razmeroma redke (lahko pa pride v takih primerih do stalne popolne redukcije). Ob zvočnikih se pojavlja namesto /e/ za zvočnikom včasih /ə/ (ali /e/ ob palatalnih konzonantih) pred njim.

2.2. Konzonantizem

2.21. Zvočniki

- /v/ nastopa kot [v] pred vokali in večinoma pred r, ne pred vokalom ima variante [u], ki lahko, kadar ni za vokalom, redko alternira z [u] — 'si:va, 'si:u, u'se:. Ob /u: u/ se istozložni /v/ izgubi.
- /j/ ima ne pred vokalom variante [i], razen tega že [j] sam ni izrazito spirantičen — 'je:jce 'jajce'.
- /l/ je pred neprednjimi vokali rahlo velariziran (v gradiu to ni posebej označevano).

/í/ ima pred u varianto [l'] ali fakultativno [l]; palatalnost lahko slabí tudi v izglasju.

/n/ ima pred velari varianto [ŋ] — 'a:ŋya 'enega'.

- 2.211. Zvočniki ostajajo zveneči v vseh pozicijah, le [u] se asimilira sledečemu nezvenečemu nezvočniku, kadar pred njim ni vokala in če se ne zamenja z [u] — φs'ja:u, φ'se:.

2.22. Nezvočniki

- 2.221. Po zvenečnosti se nezvočniki prilagajajo sledečemu nezvočniku.
- 2.222. Zveneči nezvočniki ne nastopajo v izglasju, ampak imajo tam svoje nezvenečne pare.
- 2.223. K /š/ nastopa včasih individualno in fakultativno varianta [x].
- 2.23. Podvojeni konzonanti (ki nastopajo zaradi vokalne redukcije in na morfemski meji) se lahko izgovarjajo podaljšano — 'buɔt:e 'bodite'.

2.3. Prozodija

- 2.31. Akcent praviloma ne nastopa na kratkem zadnjem zlogu večzložnic (razen kolikor bi bil o v skupini ož kratek (glej 2.11 in 3.11) in v primerih, kot je varianta u'bët poleg u'bët; ni pa jasno, kako bi bilo z akcentuiranim nekdanjim zlogotvornim r v zadnjem zlogu večzložnic, ker za to v gradiu ni primerov). Drugih omejitev glede akcentskega mesta ni.
- 2.32. Dolgi vokali nastopajo le pod akcentom. Distribucija dolgih in kratkih vokalov glede na mesto v besedi ni omejena. Akcentuirani so lahko dolgi ali kratki vokali, vendar pri kratkih akcent ne nastopa na i in u.

3. IZVOR

3.1. Vokalizem

3.11. Dolgi vokalizem

i: ← i: — 'zi:ma, 'si:n

← akcentuiranega i v nezadnjih zlogih — 'ri:ba

u: ← u: — k'l'u:č, x'tu:ška

← akcentuiranega u v nezadnjih zlogih — 'ju:žna, 'bu:kou

u: ← o: — 'nu:s, 'du: 'kdo'

← ɔ: — 'u:k 'volk'

← akcentuiranega ɔ v nezadnjih zlogih — 'pu:nu

ie ← e: — 'pieč

← akcentuiranega e v nezadnjih zlogih — 'niesu

← ε: — 'piet

← akcentuiranega ε v nezadnjih zlogih — 'jetra

← ē: in akcentuiranega ē v nezadnjih zlogih v poziciji pred r — z'vier
'miera

← i: in akcentuiranega i v nezadnjih zlogih v poziciji pred r (poleg variante i:) — z'vierk 'izvirek, studenec', s'čiera 'sekira'

- uo ← akcentuiranega o v nezadnjih zlogih — 'nuosim, 'kuoža
 ← q: — že'luodəc
 ← akcentuiranega q v nezadnjih zlogih — 'yuoba
- e: ← ē: večinoma skupaj z /j/ — 've:ja, 'le:js, c've:jt, z've:izda
 ← akcentuiranega ē v nezadnjem zlogu večinoma skupaj z /j/ — 'de:lu,
 sm're:ika, b're:iza
 ← glasov, ki bi sicer dali ie ali ε: (glej pri /ie/ in /ε:/) v poziciji pred /j/
 (poleg variante ε:) — že:ina, 'že:ja, 'me:ja
- o: ← glasov, ki bi sicer dali ū: ali uo, v poziciji pred istozložnim [u]
 (različnega izvora, glej pri /v/) (vendar v tej poziciji kvantiteta ni
 popolnoma jasna) — 'ko:uc (ou?) 'kolec'
 ← tujega o v najnovejših tujkah — ka'po:t, pomi'do:ri
- ε: ← e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega
 zloga — 'že:na
 ← akcentuiranih e, ε v edinem (in če ni prišlo do akcentskega premika
 sploh v zadnjem) besednem zlogu — š'pe:x, 'že:t 'žeti (kratki inf.),
 poγ're:p
 ← ε, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega
 zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil ε še dolg — 'me:xka
 ← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi raz, če je prišel
 pozneje pod akcent — 'ze:pre
 ← v posameznih primerih akcentuiranega a v zadnjem zlogu za pala-
 talnimi konzonanti — 'je:st 'jaz, 'če: 'tja'
 ← glasov, ki bi sicer dali ie (glej pri /ie/), v poziciji pred istozložnim
 [u] (različnega izvora, glej pri /v/) v posameznih primerih in le fa-
 kultativno — 'je:uša (poleg 'ieuša)
- ū: ← o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega
 zloga — 'kū:za
 ← akcentuiranih o, q v edinem (in če ni prišlo do akcentskega premika
 sploh v zadnjem) besednem zlogu — 'bū:ɔ:p 'bob', vē'sū:ɔ:k (poleg
 'vēsok)
 ← verjetno q, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega
 kratkega zloga, če se akcent ni premaknil, ko je bil q še dolg (tak
 refleks je piciakovani, vendar v gradivu zanj ni primerov, ker je pri
 roka in moški regularni refleks za q:, drugih besed tega tipa pa ni
 v vprašalnici)
- a: ← a: — γ'la:va
 ← akcentuiranega a v nezadnjih zlogih — 'ma:ti, 'ja:yoda
 ← ε: — 'da:n, 'ma:x
 ← akcentuiranega ε v nezadnjih zlogih — 'ža:ňe

3.12. Kratki vokalizem

Tu so povsod izvzeti akcentuirani vokali v nezadnjih zlogih iz izhodiščnega sistema (to pri posameznih vokalih ni posebej navedeno), ki so prešli v dolgi vokalizem, pri e, ε, o, q velja to tudi za zadnje zlove, če so ostali akcentuirani.

- i ← neakcentuiranega vzglasnega i — i'mie
   ← analogično vnesenega i: v neakcentuirano pozicijo — zi'da:r
   ← tujega i v najnovejših tujkah — pomi'do:ri
- u ← analogično vnesenega u: (iz u: v izhodiščnem sistemu) v neakcentuirano pozicijo — klu'ná:č
   ← neakcentuiranih i, u, ē + u (različnega izvora, glej pri /v/) v izglasju
     — 'n^uč:su 'nosil', 't^{er}pu 'trpel' (včasih se sliši na koncu še malo
       u — z'n^uč:ru^u)
- u ← izglasnega o — d'nu, 'ja:pku 'jabolko'
   ← neakcentuiranega vzglasnega u — u'siesa
   ← analogično vnesenega u: (iz ſ: v izhodiščnem sistemu) v neakcentuirano pozicijo — mu'či: 'molči'
   ← neakcentuiranega in včasih akcentuiranega ē + u (različnega izvora,
     glej pri /v/) — 'šu 'sel' (poleg c'veu), 'cierku, 'niesu
   ← neakcentuiranega o+u v gen. pl. — b'ra:tu 'bratov'
- ě ← i — 'n^{et}, x^e'ti:, 'le:jšnik, k'lasi:
   ← u — p'l^{ex} 'plug', 'šešit' 'sušiti', l^eš'či:na 'luskina', 'ti 'tu, tukaj',
     'k^uč:žix, b'rati: (dat. sg.)
   ← ē — x'rēn, s^e'di:, č^lč:vik
   ← ē v sosečini palatalnih konzonantov — γ'riedil', 'ka:šil', 'pa:lik
     'pajek'
   ← po točki 2.122 — γ'ra:biíšče 'grabljišče'
- ə ← ə — 'pəsək, s'təber
   ← ſ: — 'pən, sə'zie, 'ja:bok (gen. pl.)
   ← r: in ſ: skupaj z /r/ (ə+r) — 'dərva, 'tərnie, 'kərt, 'pərst, kər'ti:na
   ← i, u, ē, če so se reducirali za zvočnikom in se premaknili pred ne-palatalni zvočnik (glej 2.122) — 'k^uč:zəlc.
- e ← e (razen e, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ob t. im. sekundarnem akcentskem premiku) —
   pše'ni:ca, 'se:jmena, 'su:nce, k'lepetat
   ← ē — 'te:le
   ← a pred istozložnim /j/ — 'de:lej, z'dej
   ← a v predlogih in predponah na, za, nad in predponi raz — ne'd^uč:mi
     'na domu', ze'ka:ž, res'si:ru
- o ← neizglasnega o (razen o, ki je prišel pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga ob t. im. sekundarnem akcentskem premiku) — lo'pa:ta, 'ja:yoda, s'ta:rost, 'o'ku:, 'xodi (imp.)
   ← o — so'se:žda, 'že:lot, z'na:j^uo
- a ← a — ka'la:žnik, s'vi:ňa, p'rax 'prag', prex'ladu 'prehladil'
   ← o v izjemnih primerih — ka'ku:š, ma'ti:ka

3.2. Konzonzantizem

3.21. Zvočniki

Zvočniki /j í r m n ñ/ so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu,
   poleg tega pa:

- v ← w
   ← l, če ni bil pred vokalom ali j
- j ← g pred prednjim vokalom (z omejitvami kot pri /š/) — no'jje, pər'-ji:šće
   ← ē: in akcentuiranega ē v nezadnjih zlogih skupaj z /e/ v večini primerov (glej 3.11 pri /e:/)
   ← v posameznih zelo redkih primerih kot prehodni j — 'uo̯istər
- l ← l pred vokalom ali j
   ← primarne skupine tl, dl — 'vi:le, p'le:li, 'pa:la
- r ← ŋ: in ŋ skupaj z /ə/ (ə+r)

3.22. Nezvočniki

Nezvočniki so nastali iz enakih glasov v izhodiščnem sistemu, poleg tega pa:

- ć ← ţ
   ← k pred prednjim vokalom (z omejitvami kot pri /š/) — 'ći:xa, ro'ćie,
   'ću:xa
   ← tj v primerih, ko skupina tj ni bila analogično vzdrževana — 'će:jdən,
   'teden', 'će: 'tja'
- s ← x pred prednjim vokalom (kamor spada tudi u iz izhodiščnega sistema; izjema so novejši prednji vokali, ki so nastali po asimilacijah, npr. eɪ iz aɪ, ekspresivne besede, onomatopeje in novejše tujke) — 'mu:še, t're:jpši 'trebuhu'
- x ← izglasnega g
   ← k, g pred t ali k — 'ləxt, 'nʌɔ:xt, 'mɛ:xk, 'ləxk
- γ ← g

Zveneči nezvočniki so nastali tudi iz nezvenečih po asimilaciji na sledeče zveneče nezvočnike, nezveneči pa iz zvenečih z ustrezno asimilacijo na sledeče nezveneče in v izglasju; pri tem g iz izhodiščnega sistema (sedanji γ) alternira s /x/.

3.3. Prozodija

3.31. Akcentsko mesto je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:

- 3.311. Akcentuirani so zlogi z e in o, ki so bili pred akcentuiranimi kratkimi zadnjimi zlogi (razen če so sorodne oblike akcent analogično zadržale na koncu do premika v tipu məgla, ko se je v trozložnicah večinoma premikal na prvi zlog) — 'že:na, 'u:otrok.
- 3.312. Akcentuirani so večinoma začetni (korenski) zlogi pri besedah, ki so imele kratek akcent na zadnjem zlogu in se ta akcent ni premaknil po točki 3.311, — 'mə:yla, 'xodi, k'lepetat.
- 3.32. Kvantiteta je kot v izhodiščnem sistemu z naslednjimi razlikami:
- 3.321. Dolgi so vokali, ki so bili kratki akcentuirani v nezadnjih zlogih — 'le:ju 'ja:ŷoda, 'xuodim.
- 3.322. Dolgi so e, ē, o (razen izglasnega) in q, ki so bili kratki akcentuirani v edinem besednem zlogu — 'ze:t, 'kuo:š.

- 3.323. Dolga sta e in o, ki sta prišla pod akcent po premiku akcenta s končnega kratkega zloga (glej 3.311) ob t.i.m. sekundarnem akcentskem premiku — 'že:na, 'ku:o:sa, "u:o:trok.

3.4. Izguba glasov

- 3.41. Vokalna redukcija ni posebno močna, zato prihaja do izgube glasov razmeroma redko. V lahko izgovorljivih soglasniških skupinah je v glavnem izgubljen skoraj redno i v neakcentuiranih sufiksih -ica in -ina, u v neakcentuirani glagolski priponi uje, neakcentuirana glagolska pripona i in velelniško obrazilo i, kadar nista v zadnjem zlogu (m'la:tmuo, 'pe:cte, toda 'vi:diste), če v pridevniški sklanjatvi v nezadnjem zlogu (s'ta:rγa) ipd.
- 3.411. Za pozicijo ob zvočnikih prim. 2.122.
- 3.42. V skupini čre, žre je izgubljen r ('če:išna, 'če:u, 'žebe itd.). Drugi konsonanti se izgubljajo le izjemoma v posameznih primerih. Za skupino tl, dl prim. 3.21 pri /l/, za v pa 2.21 pri /v/.